

I. Cultuurgeschiedenis / Histoire culturelle

MARK HEIRMAN

«De waanzinnige twintigste eeuw. Oorlog en vrede tussen 1914 en 1994»

Antwerpen-Baarn, Uitgeverij Hadewijch, 1995, 239 p.

In navolging van talloze voorbeelden uit het buitenland beschikt ook het Nederlandse taalgebied nu over een aantal overzichtswerken met betrekking tot de geschiedenis van de twintigste eeuw. Traditioneel ligt de nadruk daarbij op de internationale relaties, de ontwikkeling van de grote ideologische stromingen en vraagstukken van oorlog en vrede. De val van de Berlijnse muur en het einde van de Koude Oorlog heeft veel auteurs ertoe gebracht om de twintigste eeuw af te sluiten. De tegenstellingen tussen communisme en fascisme, en de lange nawerking ervan, hebben de contouren getekend van een episode die nu definitief ten einde is.

Mark Heirman is filosoof, publicist over internationale politiek en de vredesproblematiek en tevens hoofdredacteur van het katholieke persagentschap Centrum voor Informatie aan de Pers (CIP). De auteur legt in dit boek de krachtlijnen bloot van de gewelddadige twintigste eeuw. De belangrijkste conflicten uit de wereldgeschiedenis passeren daarbij de revue. Dat gaat van de vele revolutionaire omwentelingen, opstanden en militaire conflicten, volkerenmoorden tot de bewapeningswedloop en de Koude Oorlog. Centraal in zijn betoog staat de cruciale tegenstelling tussen de waanzin van de twintigste eeuw die zoveel gewelddadigheid heeft gegenereerd enerzijds en de triomf van democratie en moderniteit

anderzijds. Ondanks een voorheen ongekend niveau van gewelddadigheid betekende deze eeuw natuurlijk ook een hoogtepunt in het streven naar een betere en meer humane wereld. De ervaringen van oorlog, vervolging en genocide hebben juist het bewustzijn van de nood aan een meer vreedevolle samenleving aangescherpt en hebben geleid tot mechanismen die conflicten in principe onmogelijk zouden moeten maken. Maar er zijn natuurlijk nog andere merkwaardige tegenstellingen: de groeiende Atlantisch-Europese dominantie en het verzet daartegen of de toenemende secularisering en de terugkeer van het religieuze gevoel.

Heirman brengt met dit boek een soort ambitieuze wereldgeschiedenis, waarbij de geestelijke wortels van de twintigste eeuw in een vroeger verleden worden gezocht. Dat begint bij de revoluties van de zeventiende en achttiende eeuw, de Verlichting en de romantiek en de opkomst van de nationale staten in de negentiende eeuw. Religie en secularisatie spelen daarbij voor hem een belangrijke rol. Moderne ideologieën vervullen de functie van gesecculariseerde heilsboodschappen. Dit blijkt onder meer uit zijn bespreking van de totalitaire regimes van deze eeuw, het stalinisme en meer nog het nationaal-socialisme dat 'Auschwitz' heeft mogelijk gemaakt.

De grote botsing tijdens de twintigste eeuw is volgens Heirman die tussen modernisten en fundamentalisten, waarmee ook een blauwdruk voor de toekomst lijkt vast te liggen. Beide stromingen geloven in de 'maakbaarheid' van de samenleving, maar verschillen grondig over de wijze waarop dit dient te gebeu-

ren. De enen willen dit doen met behulp van tolerantie en rationaliteit, de anderen aan de hand van een schema van ijzeren wetmatigheden in de Natuur of in de Geschiedenis.

Heirmans boek is meer dan de zoveelste afdruk van reeds bestaande literatuur waarin een overzicht van de laatste eeuw wordt geboden. Zijn cultuur- en geschiedfilosofische inzichten bieden een duidelijke meerwaarde aan dit werk. Het is een soort boek dat alleen maar kon geschreven worden op het einde van een tijdperk dat als afgesloten beschouwd wordt. Zijn visie op totalitarisme en democratie verraadt de hedendaagse tijdsgeest waarin de 'antitotalitaire consensus' terug gemeengoed is geworden. Moderniteit en fundamentalisme staan centraal in zijn betoog, evenals hun voedingsbodem in het westerse christendom. Heirmans betoog is genuanceerd maar laat de voorkeur voor de eerste strekking duidelijk doorklinken. Deze tweespalt verklaart het dubbele gelaat van de twintigste eeuw. Het is - was - een eeuw waarin een voorlopig hoogtepunt werd bereikt van absolute menselijkheid én onmenselijkheid.

Georgi Verbeek